

ISELJAVANJE IZ HRVATSKE – RAZVOJNO I/ILI SIGURNOSNO PITANJE?

EMIGRATION – QUESTION OF DEVELOPMENT AND/OR SAFETY?

Monika BALIJA

Poslijediplomski studij geografije
Prirodoslovno-matematički fakultet
Sveučilište u Zagrebu
monika.balija@gmail.com

Primljeno / Received: 30. 3. 2019.

Prihvaćeno / Accepted: 31. 5. 2019.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC: 314.114(497.5)“20”

314.116-026.24(497.5)“20”

SAŽETAK

Demografska problematika suvremene Hrvatske obzirom na intenziviranje negativnih parametara i trendova sve više postaje ključnim pitanjem razvoja hrvatskog društva i prostora. Osim dugotrajnog prirodnog pada stanovništva, u posljednjim se godinama na tlu Hrvatske znatno ubrzava iseljavanje, povećava negativna vanjska migracijska bilanca i gubi razvojni demografski potencijal. Obujam i prostorni razmještaj ishodišta hrvatskih migracija, negativni migracijski saldo s inozemstvom i demografske strukture migracijskog kontingenta, pokazatelji su koji nameću pitanje o kratkoročnim i dugoročnim implikacijama na ukupni, a posebno društveno-gospodarski razvoj zemlje. Iseljavanjem mladog, obrazovanog i potencijalno reproduktivnog stanovništva ugrožavaju se gotovo svi temeljni sustavi u zemlji pa je važnost razmatranja osnovnih zakonitosti vezanih uz iseljavanje neupitna. Osim toga, intenziviranjem se egzodusa iz Hrvatske u uvjetima migracijske krize i kretanja velikog broja sjevernoafričkog i bliskoistočnog stanovništva prema Europi očekivano nameće nužnost razmatranja migracija i sa sigurnosnog aspekta.

Ključne riječi: migracije, iseljavanje, Hrvatska, razvoj, sigurnost

Key words: migrations, emigration, Croatia, development, safety

1. UVOD U PREDMET RAZMATRANJA

Migracije, posebno vanjske, obzirom na njihovu značajnu koherentnost s brojnim pitanjima vezanim uz postojanje, održivost i učinkovito funkcioniranje zemalja širom svijeta, danas su, bez obzira na brojne metodološke prepreke pri njihovim analizama, sve češći predmet interesa brojnih znanstvenika. Razlog je tome što migracija kao sastavnica ukupnog kretanja stanovništva izravno djeluje na broj ukupnog stanovništva i njegov prostorni razmještaj, na sastavnice prirodnog kretanja stanovništva (natalitet i mortalitet) te na demografski, društveno-gospodarski i kulturno-antropološki sastav stanovništva; trenutačno i s odgođenim učinkom. Pritom, na navedene značajke stanovništva migracija utječe istodobno u dva različita područja – polazištu i odredištu, te označava dva događaja – emigraciju stanovništva iz mjesta porijekla i imigraciju u mjesto primitka. Oba mjesta kao posljedica migracije karakterizira promjena broja stanovnika, njegovog prostornog razmještaja, razine nataliteta, mortaliteta, nupcijaliteta, raznih sastava stanovništva i sl., a učinci iseljavanja izravno ovise o broju stanovništva koje napušta mjesto porijekla kao i o njihovim demografskim karakteristikama. Nesumnjivo je stoga kako iseljavanje iz Hrvatske svojim obujmom, prostornim razmještajem svojih ishodišta te obilježjima migracijskog kontingenta nepovoljno djeluje na društveno-gospodarski, a u konačnici i ukupni razvoj zemlje.

Višestoljetno iseljavanje iz Hrvatske, uz ostale destabilizacijske uvjetnice demografskog razvoja poput ratnih gubitaka, bolesti i epidemija, demografskog starenja i sl., izravno je utjecalo na nepovoljno prirodno kretanje stanovništva, posebno na pad nataliteta. Nepovoljne uzročno-posljedične implikacije

između iseljavanja i prirodnog kretanja neizbježno su utjecale na pojavu prirodnog pada, a time i na depopulaciju u Hrvatskoj. Spomenuti su procesi uvjetovali poremećaje demografskih struktura, posebno dobnno-spolne i ekonomske, a sve je imalo vrlo nepovoljan učinak na ukupni razvoj zemlje kasnije.

Recentna silina iseljavanja mladog, radno sposobnog i potencijalno reproduktivnog stanovništva s vremenom se intenzivira i uz već dobro poznate negativne demografske trendove, ostavlja brojne destabilizacijske posljedice na osnovne sustave Republike Hrvatske – zdravstveni, mirovinski, radni, financijski i obrazovni. Poseban problem predstavlja intenzivnije iseljavanje iz pojedinih hrvatskih područja, a to dodatno uvjetuje i otvara problem asimetričnog prostornog razvoja. Unazad nekoliko godina pod utjecajem spomenutih procesa u Hrvatskoj dolazi do sve intenzivnijeg praznjenja prostora, posebno pojedinih, a svaki će ispražnjeni prostor postupno u budućnosti biti imigracijski izazov i vjerojatni smjer preseljavanja nerijetko i ne identitetskog stanovništva. Migracija se tog tipa naziva supstitucija stanovništva i nije u ljudskoj povijesti nepoznata pojava i bez obzira na demokraciju, društveni razvoj i sl. zemlje u kojoj se zbiva malokad se promatrala mirno.

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKE POSTAVKE MIGRACIJA

Suvremene međunarodne migracije izrazito su složeni prostorni i društveni procesi pa ne čude analitički prijemori u istraživačkom pristupu različitih znanosti i struka, kako pri kvantifikaciji njihovog obujma, tako i kod utvrđivanja migracijskih tipova, njihovih uzroka, smjerova, posljedica i slično.

2.1. Teorijski pristup pitanju »Tko i zašto migrira?«

Migracije stanovništva pod stalnim su utjecajem ekonomske, političke, kulturne i etničke evolucije čovječanstva, a svako značajnije razdoblje u razvoju društva obilježila je migracija određenog tipa sa specifičnim uzrocima i posljedicama (Friganović, 1989). Upravo je zato, proučavanje spomenutog procesa od iznimne važnosti, a kako živimo u »dobu migracija«¹, koje će prema sudu mnogih autora potrajati², ne čudi što istraživači i teoretičari migracija iz raznih znanstvenih disciplina sve češće svoju pozornost usmjeruju upravo na složena pitanja međunarodnih migracijskih i njihovih uzročno-posljedičnih zakonitosti.

Sve do kraja 19. st. nije postojalo sustavno bavljenje migracijama niti su postojali ozbiljniji pokušaji pronalazjenja pravilnosti unutar cijelog migracijskog procesa (Massey i dr., 1993). Jedan od prvih analitičkih pokušaja formalnog proučavanja migracija bio je geografa E. G. Ravensteina koji je prije više od sto godina utvrđivao zakonitosti migriranja (Sagynbekova, 2016) i na prvo je mjesto stavio ovisnost oblika i obujma migracije o razini privrednog razvoja. Njegov je cilj bio objasniti i predvidjeti obrasce migriranja unutar jedne ili između više nacija, a koristio se generalizacijom svojih empirijskih istraživanja i statistikom.³ Ravensteinov pokušaj »poznanstvljenja« migracija pokrenuo je velik broj istraživanja, posebice u području društvene geografije, a njegovi temeljni zakoni u 11 točaka⁴, naknadno

¹ Kao najznačajnije uvjetnice današnjeg »doba migracija« Castles i Miller (2009) navode: 1. Globalizaciju migracija – sve više i više zemalja je pod utjecajem migracijskih kretanja; 2. Ubrzavanje migracija – povećava se volumen međunarodnih tokova ljudi; 3. Diferencijacija migracija – većina zemalja nema samo jedan tip migranata već čitav spektar tipova odjednom; 4. Feminizacija migracija – žene igraju sve značajnu ulogu u svim regijama i u većini tipova migracija; 5. Pojava migracijske tranzicije – tradicionalno emigracijske zemlje postaju zemlje tranzitnih migracija, a nakon određenog vremenskog perioda i pretežitom imigracijske zemlje.

² Autori Castles i Miller (2009) navode razloge zbog kojih će vrlo vjerojatno doba migracija potrajati: 1. Rastuće nejednakosti u bogatstvu između zemalja sjeverne i južne polutke i dalje će poticati određeni broj ljudi na potragu za višim životnim standardom; 2. Politički, okolišni i demografski pritisci poticati će stanovništvo brojnih država na traženje utočišta izvan svojih vlastitih zemalja; 3. Politički ili etnički konflikti u brojnim regijama svijeta mogu rezultirati budućim masovnim bijegovima; 4. Stvaranja novih područja slobodne trgovine potaknut će daljnje kretanje rade snage.

³ Svoje istraživanje temeljio je na podacima o mjestu rođenja stanovnika Velike Britanije (1881. godine), a kasnije je istraživanje proširio s istim izvorima podataka na Sjevernu Ameriku i Europu. Namjera mu je bila iz obilja podataka utvrditi neka opća i svim migrantima zajednička obilježja.

⁴ 1. Glavnina migranata migrira na kratku udaljenost; 2. Migracija napreduje korak po korak; 3. Migranti na veliku udaljenost u većini slučajeva preferiraju jedan od velikih trgovinskih ili industrijskih centara; 4. Svaka

izmijenjeni dodatnim zakonitostima izvedenima iz njegovog rada, služili su kao polazište za velik broj teorijski i modelskih pristupa migracijama (Sagynbekova, 2016).

Migracijske teorije moguće je promatrati u nizu od uskih i specifičnih s tek jednom podvrstom ili jednim aspektom migracija, preko složenijih teorija o različitim migracijskim pitanjima i zakonitostima pa do vrlo uopćenih, a pritom je više mogućih teorija i paradigmi istovremeno (Mesić, 2002). Broj radova (King, 2012; Massey i dr., 1993; Mesić, 2014...) koji analiziraju i klasificiraju teorije migracija vrlo je velik, a kriteriji kojima se pri tome autori koriste nerijetko su vrlo različiti pa je teško uopće i zamisliti jednu, uopćenu teoriju koja bi obuhvatila sve vrste ili oblike migracija (dobrovoljne, nedobrovoljne, povijesne, suvremene,...).

Tragajući za odgovorom tko migrira, zašto se migracije događaju i kako se održavaju tijekom vremena oslonac u ovom radu biti će tipizacija (klasifikacija) M. Mesića (2014) i ukratko će se prikazati neke od tradicionalnih teorija (*push-pull* teorija, *neoklasična ekonomija*) i strukturalno-konfliktnih (*teorija segmentiranog tržišta rada*, *svjetsko-sistemska teorija*, *teorija mreža*), kao i globalizacijski pristup migracijama.

Tradicionalne teorije nastale su uglavnom početkom 20. stoljeća, a zasnivaju se na dva glavna pristupa – funkcionalističkoj teoriji društvene ravnoteže i »zakonima tržišta« koji putem međunarodnih migracija vode ponovnoj uspostavi ravnoteže. Spomenute teorije migraciju smatraju posljedicom ekonomske neravnoteže između ishodišnih i odredišnih zemalja migranata te procesom koji vodi ponovnoj uspostavi iste, a uzrocima međunarodnih migracija pristupaju kroz potisno-privlačni i neoklasični pristup.

Ostavljajući brojne, veće ili manje ekonomske, socijalne i kulturne posljedice na područja porijekla i primitka migranata, istraživanja migracija gotovo se uvijek temelje na čimbenicima stvarnog i potencijalnog odlaska, ali i onima koji privlače migrante i usmjeruju ih prema novom odredištu. Takva ideja društvene neravnoteže konceptualizirana je u okviru *push-pull* teorije⁵ čiji su »potisni« i »privlačni« čimbenici percipirani kao kauzalne varijable koje uvjetuju smjerove i opseg međunarodne migracije, a utvrđuju se *post festum*. Spomenuta teorija kao najvažniji potisni čimbenik ne navodi samo objektivne razloge, odnosno socioekonomski status, već jednako važnima smatra i osobnu percepciju o vlastitom statusu, zadovoljstvo (potencijalnog) migranta vlastitim životom kao i njegove životne aspiracije (Mesić, 2014).

Najstarija i najpoznatija teorija međunarodnih migracija izvorno razvijena kako bi objasnila migraciju radne snage u procesu industrijalizacije je *neoklasična ekonomija* (*neoclassical economics*), koja unutarnje i vanjske migracije objašnjava nejednakom prostornom raspodjelom radne snage i kapitala. Razlike u nadnicama radnike navode na migracije iz zemalja malih nadnica i obilja radne snage u zemlje visokih nadnica i oskudice radnika. Nakon nekog vremena u kapitalom siromašnim zemljama smanjuje se pritisak na tržištu rada što dovodi do povećanja nadnica, dok se u razvijenim zemljama događa suprotan proces; u trenutku kada početne razlike postanu toliko male da jedva pokrivaju troškove migracija ova teorija postulira prestanak migracija. Druga strana ovog procesa neravnoteže podra-

struja (tok) migracije proizvodi i svoju kontrastuju (kontratok); 5. Starosjedioci gradova manje su skloni migraciji nego oni iz seoskih područja; 6. Žene više sudjeluju u migraciji nego muškarci u državi gdje su rođene, a muškarci češće migriraju izvan nje; 7. Glavnina migranata su odrasli, cijele obitelji rijetko migriraju izvan svoje zemlje podrijetla; 8. Veliki gradovi rastu više pod utjecajem migracije nego prirodnog prirasta stanovništva; 9. Obujam migracije raste usporedno s razvojem industrije, trgovine i prometa; 10. Glavni smjer migracije ide iz poljoprivrednih područja u centra industrije i trgovine; 11. Glavni uzroci migracije ekonomske su prirode (King, 2012).

⁵ Ideje ranije spomenutog Ravensteina analizirali su i dopunjavali mnogi autori od kojih je najpoznatiji sociolog i demograf Everett S. Lee koji je izdvojio četiri grupe čimbenika koji djeluju na odluku pojedinca o migraciji; čimbenici vezani uz mjesto podrijetla migracije, čimbenici vezani uz odredište migracije, prepreke koje se postavljaju migraciji između mjesta podrijetla i odredišta i raznovrsni osobni čimbenici koji modificiraju gornje čimbenike u smislu odluke o migraciji. Time se u migracijskim studijama posebno izdvojio sa svojom i danas često referenciranom *push-pull* teorijom. Osim toga, prezentirao je i niz detaljnih hipoteza vezanih uz obujam migracije, postojeće migracijske struje/kontrastruje i pojedine karakteristike migranata (posebice u pogledu njihova obrazovnog, zdravstvenog i ekonomskog statusa) te je na taj način dodatno upotpunio Ravensteinove postavke migracija (Lee, 1966).

zumijeva migracije iz kapitalom bogatih prema kapitalom siromašnim zemljama vodeći se načelom isplativijih investicija i većeg dobitka. Različito od potonje spomenutog makroteorijskog aspekta neoklasične ekonomije, mikroteorijska se razina temelji na odlukama pojedinaca, odnosno racionalnim akterima koji o migraciji odlučuju ovisno o očekivanoj neto dobiti koja ukoliko je zadovoljavajuća potiče migraciju (Massey i dr., 1993).

Novi pristupi međunarodnim migracijama javljaju se 70-ih godina prošlog stoljeća, a svoja polazišta grade na kritici temeljnih postavki teorija ravnoteže i asimilacije. Jaz između stare i nove migracijske literature ogleda se u odmaku od stajališta koje međunarodne migracije smatra agregatnim kretanjima ljudi kao odgovor na različite prilike u mjestu podrijetla i mjestu odredišta, smatrajući taj proces konstitutivnim dijelom dinamike transnacionalne kapitalističke ekonomije koja istovremeno uvjetuje potisne i privlačne čimbenike (Mesić, 2014 prema Zolberg, 1989). Novi pristupi međunarodnim migracijama i društvenim problemima iz *strukturnalne perspektive*, eksplicitno su politički, a obzirom kako produbljuju nejednakosti između zemalja svjetskog kapitalističkog »centra« i »periferije« smatraju se *konfliktnima*. Nastavno tome, u okviru ovih teorija migracije se smatraju mehanizmima koji podržavaju vladajući svjetski poredak nejednakosti (Mesić, 2014). Različito od ranije spomenute neoklasične, ali i nove ekonomske teorije⁶ koje migracije smatraju rezultatom racionalnih kalkulacija pojedinca ili obitelji u odgovoru na tržišne prilike, *teorija segmentiranog tržišta* (*segmented (dual) labor market theory*) odstupa od individualnih odluka pojedinaca/obitelji i uzrocima migracija smatra potrebe razvijenih društava za određenom vrstom (strane) radne snage.

Sedamdesete godine 20. stoljeća dovode do razvoja i onih teorija koje izvore međunarodnih migracija povezuju sa strukturama svjetskog tržišta. Jedna od njih je i *svjetsko-sistemska teorija* (*world systems theory*) prema čijim je uvjetnicama prodor kapitalističkih ekonomskih odnosa u nekapitalistička društva stvorio pokretljivo stanovništvo spremno, osim unutarnjih i na vanjske migracije. Iseljavanje se iz perspektive ove teorije smatra prirodnim nusproizvodom procesa disrupcije i dislokacije karakterističnih za razvoj kapitalizma (Massey i dr., 1993).

Jedna od osnovnih manjkavosti tradicionalnih teorija jest i nedostatak obrazloženja nastavka međunarodnih migracija i nakon što su prvotni poticaji prestali djelovati; odgovore na ovakva i pitanja veza na uz individualne razlike u obrascima migracija pokušava dati *teorija mreža* (*network theory*). Migrantske mreže, prema ovoj teoriji, svojevrsni su setovi interpersonalnih veza koje u područjima podrijetla i primitka povezuju prijašnje, sadašnje migrante i nemigrante (putem krvnih srodstava, prijateljskih veza ili zajedničkog lokalnog porijekla) te smanjenjem troškova i rizika migriranja utječu na povećanje očekivanog neto dobitka, a samim time i na mogućnost međunarodnog migriranja (Massey i dr., 1993). Prema tome, jednom potaknuta međunarodna migracija s vremenom postaje sve neovisnija o izvornim potisnim čimbenicima te teži širenju, dok u migracijske procese ne uključi sve potencijalne migrante koji se u njih putem mreže mogu vrlo lako i isplativo uključiti (Mesić, 2014).

Globalizacija kao proces kojim se u suvremenom svijetu postupno ukidaju ograničenja protoka robe, ljudi, usluga i ideja među različitim dijelovima svijeta, međunarodne odnose, a ujedno i naglo rastuću pokretljivost ljudi preko državnih granica s razlogom prisvaja kao posljedičnu zakonitost. Rastu međunarodnih migracija kao globalnog procesa, prema nizozemskoj sociologinji i jednoj od najvažnijih teoretičarki globalizacije i međunarodnih migracija ljudi Saskii Sassen, pridonose nejednake razine razvoja između područja podrijetla i primitka migranata te sve intenzivnija internacionalizacija razvijenih gospodarstava koja stvara spona među zemljama za potrebe kapitala (Mesić, 2002 prema Sassen, 2001). Multipliciranje migracija; diferencijacija socijalnih, ekonomskih i kulturnih zaleđa migranata; ubrzavanje migracijskih obrazaca; porast broja migranata; deteritorijalizacija kulturnih zajednica; feminizacija migracija i višestruki lojaliteti dijaspora izazivaju daljnje širenje međunarodnih migracija koje se više neće moći zaustaviti ni političkim ni ekonomskim mjerama. Globalizacija, izgleda, vodi turbu-

⁶ *Nova ekonomska teorija* (*new economics of migration*), poput neoklasične, pripada tradicionalnim istraživačkim okvirima te dokazuje kako međunarodne migracije nisu potaknute tek razlikama u nadnicama na tržištima, već iste proizlaze iz neuspjeha na drugim tržištima koji ugrožavaju materijalno blagostanje domaćinstva te stvaraju prepreke njihovom ekonomskom napretku. Samim time, ova teorija migracije uzdiže iznad racionalnog odlučivanja na mikro društvenoj razini te u aktere uz pojedince uvodi i porodice (Massey i dr., 1993).

lentnim tokovima migranata s različitim obrascima kretanja koji će nerijetko sudarati s migracijskim politikama i ekonomskim zahtjevima (Mesić, 2014).

Osim spomenutih teorija, među rijetkim novijim pristupima migracijama neophodno je spomenuti i kulturalna objašnjenja, koja motive migracija promatraju kroz kulturalnu perspektivu. Transnacionalizam je pristup prema kojem migranti mogu imati osjećaje pripadnosti za više lokacija ili više etničkih, odnosno lingvističkih grupa u isto vrijeme, a prisutne su i rodno osjetljive analize koje naglasak stavljaju na žene migrantice i rodne razlike (King, 2012).

Općenito gledajući, migracijsko je znanje poprilično zastarjelo jer se migriranje stalno događa i još uvijek nema jednoznačnog odgovora zašto jedni odlaze, a drugi ne, kao ni dokaze kako migriranjem ljudi vlada samo jedna sila (Mežnarić, 2003). Nastavno tome, obujam, složenost i dinamiku suvremenih (globalnih) migracija teško je definirati, a njihove posljedice nadilaze sva dosadašnja predviđanja i naslućivanja. Globalne su migracije nesvodive na jednu uopćenu teoriju i gotovo je nemoguće stvoriti jasan model ili se u analizama voditi samo jednim jasno strukturiranim obrascem međunarodnih migracija s neposrednim uzrocima i posljedicama.

2.2. Metodološke prepreke istraživanju migracija

Migracije stanovništva nesumnjivo su u znanstvenom smislu izrazito multidisciplinarno područje istraživanja prostornih i društvenih procesa (Brettel i Hollified, 2008) i posljedično utječu na pojedince i društva, a smatraju se geografskim, demografskim, ekonomskim, etnološkim, političkim, psihološkim, sociološkim itd. predmetom interesa. Upravo zato, ne čudi činjenica kako broj znanosti uključenih u istraživanje migracija neprestano raste (Aleshkovski i Iontsev, 2006), a svaka od njih suočena je s istim ili sličnim metodološkim preprekama.

Migracije su predmetno i metodološki najobuhvatnija i najsloženija varijabla kretanja stanovništva (Greenwood, 2005) pa su sukladno toj složenosti i metodološka odstupanja u cilju dodatnih razumijevanja migracija rjeđa (Šimičević i Gogala, 2005). Promatrajući tri demografska procesa koji izravno utječu na promjenu veličine i strukture populacije - fertilitet, mortalitet i migracije – upravo migracije imaju najmanje razvijen matematički (statistički) istraživački sustav (Aleshkovski i Iontsev, 2006; Mesarić Žabčić, 2006; Penava, 2011). Najvažniji razlog tome jest činjenica kako se u mnogim službenim statistikama ne raspolaže kvalitetnim podacima o migracijama, a to uvelike otežava izračune, kvantifikaciju i primjenu egzaktnih matematičkih i grafičkih metoda

Iako svako demografsko istraživanje u Hrvatskoj prati metodološka neujednačenost posljednjih nekoliko popisa stanovništva, kvantificiranje obujma i smjera migracija na državnoj, a posebice na razini nižih administrativnih jedinica predstavlja poseban problem.

Dva su izvora podataka o migraciji stanovništva u Hrvatskoj: popisi stanovništva i godišnje izvješće Državnog zavoda za statistiku o migraciji. Popisi stanovništva pružaju informacije o mjestu stanovanja u vrijeme popisa, državi i mjestu rođenja, prijašnjem naselju stanovanja i godini doseljenja, međutim bilježe podatke isključivo o posljednjem preseljenju i ne uzimaju u obzir moguće prijašnje migracije (Klempić Bogadi i Lajić, 2014). Godišnja izvješća Državnog zavoda za statistiku o migracijama temelje se na statistici koju vodi Odjel za upravne poslove MUP-a, ali ista je također neujednačena i nedovoljno precizna kako bi se dobio dovoljno pouzdan pokazatelj o migracijama. Podatci o unutrašnjoj migraciji stanovništva mogu se smatrati relativno pouzdanima, ali statističko praćenje vanjskih migracija predstavlja veći problem jer stanovništvo koje iseljava u inozemstvo u većini slučajeva ne odjavljuje svoje prebivalište u Hrvatskoj. Iako je krajem 2012. godine na snagu stupio Zakon o prebivalištu (*Narodne novine*, 144/2012), a nova zakonska obveza nalaže kako je osoba koja iseljava iz Hrvatske radi trajnog nastanjenja u drugoj državi dužna prije iseljenja odjaviti prebivalište (ili ako privremeno odlazi na dulje od godinu dana dužna je o tome obavijestiti policijsku upravu ili postaju na čijem području ima prebivalište) nemoguće je s apsolutnom sigurnošću utvrditi u kojoj se mjeri građani pridržavaju tog propisa. Premda nove zakonske mjere i metodologija pridonose većoj preciznosti podataka, ipak ne rješavaju osnovni problem nepostojanja sustavne statističke baze (registra) stanovništva u RH koja bi kao takva predstavljala najtočniji izvor podataka o migraciji.

Obzirom na navedeno, gotovo je nemoguće dati točan broj iseljenih iz Hrvatske u bilo kojem razdoblju, stoga se procjene broja iseljenih iz Hrvatske (posebno kada je riječ o iseljavanju u recentnom

emigracijskom valu) nerijetko, osim na podacima Državnog zavoda za statistiku, temelje i na dostupnim statistikama europskih zemalja u koje naše stanovništvo posljednjih godina najviše iseljava. Pritom, potrebno je imati na umu kako nije zanemariv ni broj naših iseljenika koje službena statistika nije registrirala te se u svakoj analizi migracija, osim domaćim i inozemnim statistikama, potrebno služiti i posrednim izvorima te procjenama (Akrap i dr., 2016).

Poznavanje socijalne, demografske, etničke i obrazovne strukture migranata, kao i njihove geografske smjerove te vremensku dinamiku prostorne pokretljivosti, od ključnog je značaja za nacionalnu i međunarodnu upravu. Stoga unatoč svim metodološkim preprekama i dalje postoji naglašena potreba za identificiranjem, stjecanjem, organiziranjem, pohranjivanjem, pronalaženjem i analiziranjem podataka vezanih uz proces migracije ljudi (Hristoski i Sotiroški, 2012; Wanner i Duchêne, 2002).

3. ISELJAVANJE IZ HRVATSKE – POVIJESNI KONTEKST

Povoljne reljefne, hidrografske, pedološke, klimatske, prometne i ostale karakteristike Hrvatske još su od davnina doprinosile privlačnosti ovog prostora za naseljavanje, što je posljedično pridonijelo vrlo dinamičnom demografskom razvoju zemlje. Obzirom na svoj geopolitički položaj, na raskršnici Srednje Europe i Mediterana te istoka i zapada Europe, teritorij je Hrvatske u prošlosti nerijetko bio predmet sukoba mnogih država i imperija koji su poticali brojna, mahom nedobrovoljna, kretanja stanovništva. Hrvatske migracije u razdoblju od 15. do 19. stoljeća pokazuju određene sličnosti s drugim državama u okruženju, posebice kada je riječ o nedobrovoljnim migracijama i posebnostima proizašlih iz takvih migracija, poput različitih vjerskih tradicija, heterogenog etničkog sastava i raznolikih kulturnih nasljeđa. Izrazita heterogenost, kada je riječ o stanovništvu Hrvatske, vidljiva je već tada, a ovisno o migracijskim valovima mijenjao se i omjer između pojedinih naroda i pripadnika različitih konfesija (Župarić-Iljić i Bara, 2014).

Iseljavanje iz Hrvatske u druge europske i prekooceanske zemlje gotovo je uvijek bilo vođeno spletom ekonomskih i političkih motiva, a krize u poljoprivredi i brodogradnji te agrarna prenapučenost oduvijek su djelovale kao snažni potisni čimbenici. Prvi imigranti u SAD i Kanadu počinju pristizati još sredinom 19. stoljeća, a značajnije iseljavanje počinje 1880-ih i traje cijelo razdoblje politike »otvorenih vrata« do Prvog svjetskog rata. Nakon rata, prekooceanske su zemlje zbog velike nezaposlenosti i siromaštva počele uvoditi restriktivne imigracijske mjere te ograničavati broj useljenika, posebice kada je riječ bila o useljenicima iz istočne i jugoistočne Europe. Unatoč tome, iseljavanje iz Hrvatske je nastavljeno, a uz legalne iseljenike s manjim brojem neregistriranih stigli su i prvi politički iseljenici pa su uz SAD⁷, sve popularnija odredišta emigranata iz Hrvatske zemlje Južne Amerike, Kanada, Australija i Novi Zeland (Župarić-Iljić i Bara, 2014). Ipak, zbog velike svjetske ekonomske krize te slabije privlačnosti i razvijenosti tih zemalja intenzitet iseljavanja u potonja odredišta nije bio poput onog prijeratnog (Nejašmić, 2014), a primjenom strožih imigracijskih mjera i propisa interes iseljništva premješta se s prekooceanskih na europske zemlje, poput Njemačke, Francuske i Belgije (Župarić-Iljić i Bara, 2014).

Kraj Prvog svjetskog rata, raspad Habsburške Monarhije te novonastale političko-teritorijalne i društvene promjene uvjetovale su iseljavanje brojnih pripadnika raznih naroda (Nijemaca, Mađara, Čeha i dr.) i njihovih obitelji iz Hrvatske u matične zemlje (Župarić-Iljić i Bara, 2014 prema Nejašmić, 1991), a proces nastavka repatrijacije manjina vidljiv je i nakon Drugog svjetskog rata (Župarić-Iljić, 2016).

Novo razdoblje iseljavanja iz Hrvatske trajalo je od 1945. do šezdesetih godina i obilježeno je bilo porastom emigracije potaknute ekonomskim i/ili političkim motivima, a najčešće je riječ bila o emigraciji trajnog karaktera čiji su sudionici uglavnom bili optanti i politički motivirani iseljenici. Nakon ukidanja državnih restrikcija, šezdesetih i sedamdesetih godina Hrvatsku legalno napušta veći broj radnih migranata (u službenim statistikama kategoriziranih kao »radnici na privremenom radu« -

⁷ Zbog straha od novog iseljeničkog vala iz juga i istoka Europe SAD 1921. godine donose restriktivne mjere u imigracijskoj politici (Zakon o kvotama), a 1924. godine još stroži zakon – »kvota je za svaku zemlju podrijetla smanjena na dva posto na temelju udjela pojedine etničke skupine u američkom stanovništvu 1890. godine (Nejašmić, 2014, 411 prema Nejašmić, 2005).

Gastarbeiteri), najčešće odraslih muškaraca. Najpoželjnija odredišta u tom razdoblju bile su zapadnoeuropske zemlje, a posebno Austrija, Njemačka, Švicarska i Italija. Iseljenom su se stanovništvu kasnije pridruživali i ostali članovi obitelji te je ovaj iseljenički val vrlo brzo od prvotnog privremenog velikim dijelom prerastao u trajni, pri čemu se tek trećina iseljenih vratila u Hrvatsku (Lajić, 2004; Župarić-Iljić, 2016). Ovaj tip emigracije svoj je vrhunac dosegao 1970-ih kada su zapadnoeuropske zemlje uvele ograničenja (Župarić-Iljić i Bara, 2014).

Nesigurne socio-političke okolnosti i rat koji je obilježio prvu polovinu devedesetih godina prošlog stoljeća doveli su do novog vala iseljavanja iz Hrvatske i raseljavanja oko petine stanovništva - 550 000 interno raseljenih osoba (prognanika) uz »150 000 hrvatskih državljana izbjeglica u zapadnoeuropskim i drugim zemljama, dolazak više od 400.000 izbjeglica iz BiH od 1992., kao i odlazak preko 250.000 srpskih izbjeglica iz Hrvatske nakon 1995.« (Župarić-Iljić, 2016, 2 prema Perković i Puljiz, 2001).

Obzirom kako su dijelovi teritorija današnje Hrvatske tijekom povijesti bili dio raznih jurisdikcija, a statistički su podatci i način njihovog prikupljanja nesistematični i neusporedivi, teško je ustanoviti točan broj iseljenika (ili useljenika) pa je stoga kada je riječ o broju iseljenih iz Hrvatske potrebno koristiti procjene (Župarić-Iljić i Bara, 2014 prema Mlinarić, 2008). Procjene se zbog spomenutih teškoća vezanih za izvore podataka u pojedinim analizama ponešto razlikuju, međutim, vodeći se procjenama demografa od sredine 19. stoljeća pa do danas Hrvatsku je napustilo gotovo 3 000 000 stanovnika.⁸

4. RECENTNO ISELJAVANJE IZ HRVATSKE

Hrvatska je tradicionalno emigracijska zemlja i kao takva se još u drugoj polovini devetnaestog stoljeća integrirala u europsko-atlantski gospodarski prostor, a isti se obrazac ponavlja i danas (Mežnarić, 2014). Ipak, rezultati dobiveni analizom podataka podložnih već utvrđenim nepreciznim i neujednačenim metodološkim kriterijima pokazuju kako se migracijski trend u prvom desetljeću 21. stoljeća promijenio u odnosu na desetljeće ranije. Hrvatska je usporedno s ekonomskim oporavkom i rastom te političkom stabilizacijom (Skupnjak Kapić, 2014) nakratko bilježila pozitivan migracijski saldo s inozemstvom.

4.1. Silina egzodusa

Podatci Državnog zavoda za statistiku pokazuju kako je od 2001. pa sve do 2008. godine migracijski saldo Hrvatske s inozemstvom pozitivan, a pojavom svjetske krize ponovno poprima negativan predznak (Tab. 1). Spomenute bi podatke ipak trebalo promatrati s određenom rezervom jer su podatci o vanjskoj migraciji do 2010. godine obuhvaćali samo državljane Republike Hrvatske i strance na stalnom boravku koji su prijavili/odjavili svoje prebivalište. Podatci o vanjskoj migraciji od 2011. godine pa nadalje obrađeni su prema novoj metodologiji temeljenoj na Preporukama UN-a, Europskog parlamenta i Vijeća Europe (Župarić-Iljić 2016 prema DZS, 2016) te ista nesumnjivo utječe na preciznije podatke, iako spomenuto i dalje ne rješava temeljni problem – nepostojanje registra stanovništva.

Negativnom migracijskom saldu koji obilježava Hrvatsku od 2009. godine pa do danas, s tendencijom stalnog porasta, ponajprije pogoduju nepovoljne gospodarske prilike, pad opće stope zaposlenosti i životnog standarda, loša poduzetnička klima, dugo čekanje na zaposlenje, nemogućnost pronalaska stalnog zaposlenja u struci, neadekvatne plaće itd. (Župarić-Iljić, 2016). Upravo su ekonomski razlozi među najvažnijim potisnim čimbenicima zbog kojih brojno hrvatsko stanovništvo donosi odluku o privremenom, a nerijetko i trajnom odlasku iz zemlje (Božić i Burić, 2005; Peračković i Rihtar, 2017; Šakaja i Mesarić, 2001).

Iako je trend iseljavanja hrvatskih državljana i stranaca iz Hrvatske uočljiv od 2009. godine i početka globalne ekonomske krize koja je zahvatila i Hrvatsku (Župarić-Iljić, 2016), znatno veći broj iselje-

⁸ Akrap i dr. (2016) procjenjuju kako je od početka 20. stoljeća do prvog tromjesečja 2016. godine iz Hrvatske iselilo oko 2,8 milijuna osoba, Nejašmić (2014) navodi kako je u razdoblju od 1900. do 2001. godine Hrvatsku napustilo 2,3 milijuna stanovnika, Čižmić i Živić (2005) bilježe oko 1,7 milijuna trajno iseljenih u razdoblju od sredine 19. stoljeća do kraja 1990-ih...

nika posebno je vidljiv u razdoblju nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju 1. srpnja 2013. godine (Tab. 1). Ulazak Hrvatske u spomenutu zajednicu donosi promjene i u broju iseljenih prema zemlji odredišta; prije samog ulaska u Europsku uniju, 2012. godine, od ukupnog broja iseljenih (12 877) najviše osoba iselilo je u Srbiju (31,0%) i Bosnu i Hercegovinu (25,0%), dok je u zemlje Europske unije iselilo 30,1% od ukupnog broja iseljenih (od čega gotovo polovina (1 883) u Njemačku, DZS, 2013). Godine 2013., od ukupnog broja iseljenih (15 262) najviše osoba iselilo je u Bosnu i Hercegovinu (26,8%) i Srbiju (26,2%), dok je u zemlje Europske unije iselilo 31,2% od ukupno iseljenih, pri čemu gotovo polovina (2 193) u Njemačku (DSZ, 2014). Razlog tome jest činjenica kako su državljani Bosne i Hercegovine i Srbije slijedili tokove prijašnjih ekonomski motiviranih i povratnih te politički i etnički motiviranih migracija regionalnog karaktera. Godine 2014. od ukupnog broja iseljenih (20 858) najveći je dio iseljenika odse-lio u Njemačku (38,2%), zatim Srbiju (14,4%), Austriju (9,6%) te Bosnu i Hercegovinu (8,5%) (DZS, 2015), a posljednji

podatci Državnog zavoda za statistiku o migracijama pokazuju kako se sličan trend nastavlja i danas; 2017. godine, od ukupnog broja iseljenih (47 352) najviše je osoba iselilo u Njemačku (61,4%), zatim u Bosnu i Hercegovinu (5,8%), Austriju (5,7%) i Irsku (5,6%) (Tab. 2). Osim toga, iz tablice 2 jasno je vidljivo kako u strukturi emigranata prevladavaju hrvatski državljani (95,8%).

Tradicionalna odredišta koja su privlačila emigrante iz Hrvatske još u razdoblju od 1960. do 1980. godine, poput Njemačke, Austrije, Švicarske i Italije i danas su, uz Irsku i Švedsku, najvažnije zemlje primitka hrvatskih emigranata. Potvrđuje to i podatak od 70,2% ukupnog broja iseljenih iz Hrvatske u 2017. godini upravo u te zemlje (Tab.2). Potonje i ne čudi jer sukladno teoriji socijalnih migrantskih mreža⁹ u njima već postoje tradicionalne obiteljske, rodbinske, socijalne i druge veze koje pospješuju lakše integriranje u lokalne ekonomske i društvene tokove (Župarić-Iljić, 2016).

Predloženi su podatci u tablici 1 već i sami po sebi dovoljno zabrinjavajući i vrlo su jasan pokazatelj demografskog stanja Hrvatske, posebno ukoliko se pokazateljima migracije dodaju i oni vezani uz prirodno kretanje stanovništva. Usporedba pak istih s podacima službenih statistika zemalja useljavanja pokazuje kako je demografska destrukcija Hrvatske još intenzivnija. Razlika između podataka domaće i inozemne statistike tema je o kojoj bi se mogao napisati cijeli rad, ali će se ipak, ukratko na primjeru Njemačke, Austrije i Irske kao jednih od najpoželjnijih odredišta hrvatskih iseljenika prikazati nešto stvarniju sliku egzodusa iz Hrvatske. Usporedi li se, primjerice, za 2017. godinu njemački podatak (Statistisches Bundesamt) od 56 265 useljenih hrvatskih državljana s podatkom Državnog zavoda za statistiku od 29 053 iseljenih stanovnika iz Hrvatske u Njemačku (od čega su 28 972 hrvatska državljana), dolazi se velike razlike.¹⁰ Isti je slučaj i s podacima vezanima uz Austriju; dok Statistik Austria u

Tab. 1. Migracijski saldo RH u razdoblju od 2001. do 2017. godine

Godina	Doseljeni iz inozemstva	Odseljeni u inozemstvo	Migracijski saldo
2001.	24 415	7 488	16 927
2002.	20 365	11 767	8 598
2003.	18 455	6 534	11 921
2004.	18 383	6 812	11 571
2005.	14 230	6 012	8 218
2006.	14 978	7 692	7 286
2007.	14 622	9 002	5 620
2008.	14 541	7 488	7 053
2009.	8 468	9 940	-1 472
2010.	4 985	9 860	-4 875
2011.	8 534	12 699	-4 165
2012.	8 959	12 877	-3 918
2013.	10 378	15 262	-4 884
2014.	10 638	20 858	-10 220
2015.	11 706	29 651	-17 945
2016.	13 985	36 436	-22 451
2017.	15 553	47 352	-31 799

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske; Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2008. godini, Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2017. godini

⁹ Objašnjenje teorije socijalnih mreža vidjeti u poglavlju *Teorijsko-metodološke postavke migracija*.

¹⁰ Iako pri interpretaciji podataka inozemnih statistika treba biti vrlo oprezan jer se njemački podatci primjerice

Tab. 2. Vanjska migracija stanovništva 2017. godine prema zemlji odredišta i državljanstvu

Izvor: Državni zavod za statistiku, Migracije stanovništva Republike Hrvatske u 2017., Vanjska migracija stanovništva 2017. prema zemlji podrijetla/ odredišta i državljanstvu, prilagođeni izračun autora

Odredište	Odseljeni u inozemstvo			
	Ukupno	Hrvatski državljani	Stranci	Nepoznato državljanstvo
Ukupno	47 352	45 367	1 977	8
Europa	45 432	43 878	1 551	3
Europska unija	39 071	38 432	638	1
Njemačka	29 053	28 972	81	-
Austrija	2 706	2 684	22	-
Irska	2 676	2 675	1	-
Švedska	802	786	16	-
Italija	794	662	132	-
Ostalo	3 040	2 653	386	1
Ostale europske zemlje	6 361	5 446	913	2
BiH	2 758	2 328	430	-
Srbija	2 049	1 868	179	2
Švicarska	702	687	15	-
Norveška	347	344	3	-
Ostalo	505	219	286	-
Azija	505	350	155	-
Afrika	71	44	27	-
Sj. i Srednja Amerika	757	683	74	-
Južna Amerika	29	15	14	-
Australija i Oceanija	260	255	5	-
Nepoznato	298	142	151	5

2017. godini bilježi 5 082 doseljena hrvatska državljana, hrvatski statistički podatci za istu godinu bilježe 2 706 iseljenih u Austriju (2 684 su hrvatska državljana). Popularo iseljeničko odredište hrvatskih državljana je Irska, a intenzitet iseljavanja u ovu zemlju najbolje potvrđuju PPS izdani brojevi¹¹; i dok DZS u 2017. godini bilježi 2 676 iseljenih u Irsku, irsko je Ministarstvo socijalne zaštite u istoj godini izdalo 4 908 PPSN-a (DEASP).

4.2. Selektivnost migracija

Brojna su specifična demografska i društveno-gospodarska obilježja migracijskog stanovništva u odnosu na ono koje ne sudjeluje u migracijama uvjetovana razlikama u uvjetima života i rada između mjesta ishodišta i odredišta migracija (Lajić, 2007). Uzimajući u obzir ukupno stanovništvo u mjestu ishodišta migracije, stanovništvo s određenim obilježjima (dob, spol, stupanj obrazovanja, bračni status, zanimanje i sl.) pokazuje veće tendencije migriranju od ostalog ne migracijskog stanovništva. Strukturne značajke migracijskog stanovništva, uz smjer migracije i kvantifikaciju njenog obujma, od iznimnog su značaja za svaku demografsku analizu kao i za istraživanja gospodarskog razvoja određenog prostora. Osim analize utjecaja migracija na razvoj stanovništva određenog područja, spomenute su značajke vrlo važne i pri utvrđivanju uvjetnica migracije te njihovih demografskih i društveno-gospodarskih

ne odnose na doseljenike iz Hrvatske, već na stanovnike s hrvatskim državljanstvom koji su u Njemačku mogli doseliti i iz drugih država, npr. iz BiH. Ipak tolika razlika između njemačkih i hrvatskih podataka ne može se odnositi samo na iseljene Hrvate iz neke druge zemlje, već samo dodatno potvrđuje dobro znanu činjenicu kako hrvatski pokazatelji ne obuhvaćaju sve iseljene.

¹¹ PPS (Personal Public Service) se broj može usporediti s OIB-om, a useljenicima u Irsku omogućuje pravo na zapošljavanje, zdravstvenu zaštitu, otvaranje računa u banci i sl.

posljedica, kako u području podrijetla, tako i u području primitka migranata (Wertheimer-Baletić, 1999).

4.2.1. Dobno-spolna i obrazovna struktura iseljenika

Dobno-spolna struktura iseljenika iz Hrvatske pokazuje kako u procesu emigracije prevladavaju muškarci (55,36%) i to najviše oni (48,92%) koji odlaze u najproduktivnijoj radnoj i reproduktivnoj dobi od 25 do 44 godine. Kada je riječ o radno sposobnom stanovništvu, 2017. godine ukupno je iselilo 36 215 osoba u dobi od 20 do 64 godine, odnosno 76,48% ukupnog iseljenog stanovništva. Uspoređujući ove podatke s podacima od prije nekoliko godina, primjerice s 2012, jasno je vidljivo povećanje udjela iseljenih maloljetnika (10,81% 2012. godine, 18,64% 2017. godine)¹², a to ukazuje na trend povećanja broja iseljenih koji iz Hrvatske odlaze motivirani spajanjem obitelji, odnosno na trend iseljavanja čitavih obitelji (DZS, 2013; DZS, 2018).

Obrazovno-profesijska struktura iseljenika obzirom na nedostatnost statistike i podataka o zanimanju i školskoj ili stručnoj spremi, koje u zbirku podataka o prebivalištu ili boravištu prikuplja Ministarstvo unutarnjih poslova temeljem slobodnog izjašnjavanja građana i bez predočavanja dokaza o istinitosti istih ili opravdavanja njihova neupisivanja, obilježje je o kojem je vrlo teško donijeti relevantan zaključak. Ipak, imajući na umu spomenuto, podatci ukazuju kako je ulaskom Hrvatske u Europsku uniju blago smanjen trend odlaska visokoobrazovane radne snage, a otvoreni pravni i društveni kanali omogućili su i dalje značajan odlazak nisko i srednje obrazovane radne snage. Intenzivniji su odlasci iz Hrvatske i osoba bez stručne spreme (Župarić-Iljić, 2016).

4.2.2. Struktura iseljenika prema županijama porijekla

Analizom strukture iseljenika prema županijama odlaska 2017. godine jasno je vidljivo kako po ukupnom broju iseljenih prednjači Grad Zagreb (6 814), a slijede Osječko-baranjska (5 094), Vukovarsko-srijemska (5 091), Sisačko-moslavačka (3 211) i Zagrebačka županija (3 201). Međutim, relativni brojevi pokazuju kako je najviše ljudi iselilo iz Vukovarsko-srijemske, Brodsko-posavske, Požeško-slavonske, Osječko-baranjske, Virovitičko-podravske i Ličko-senjske županije (Tab. 3).

Spomenuti podatci pokazuju kako su upravo Slavonija, Baranja i Srijem, odnosno pet najistočnijih županija Republike Hrvatske prostor iz kojeg stanovništvo relativno najviše iseljava. Usporedno s tim, Krapinsko-zagorska, Dubrovačko-neretvanska, Splitsko-dalmatinska i Istarska županija iseljavanjem su izgubile najmanje stanovnika. Spomenuti podatci i intenzivno iseljavanje iz već ionako depopulacijskih prostora Hrvatske dodatno stvaraju problem asimetričnog prostornog razvitka zemlje (Lajić, 2002). Relativno najmanje iseljenih (4,7%) u odnosu na broj stanovnika 2017. godine imala je Krapinsko-zagorska županija, koja desetljećima pripada područjima s najmanjim brojem emigranata (Pokos, 2017).

Osim toga, tablica 4. pokazuje kako su podatci o vanjskoj migraciji negativni i prema migracijskom saldu s inozemstvom jer svih županija jedino Istarska bilježi veći broj useljenog (1 859) od broja iseljenog (1 543) stanovništva.

Spomenuti pokazatelji jasno potvrđuju kako je vanjska migracija značajan čimbenik populacijskog praznjenja posebno pojedinih dijelova Hrvatske te svojim obujmom i prostornom selektivnošću znatno utječe na diferencirani regionalni demografski razvoj Hrvatske (Nejašmić, 2014).

4.3. Posljedice selektivnog iseljavanja

Uspoređujući posljedice izrazito negativnih depopulacijskih trendova zbog prirodnog opadanja broja stanovnika u dužem vremenskom razdoblju s onima koje izazivaju iseljenički tokovi, potonji su bili sve do prije 10 godina sekundarne važnosti, međutim, novijim intenziviranjem iseljavanja postaju prevladavajućeg značenja. Iako pojedini autori nerijetko u svojim osvrtima na migracije primarno razmatraju »pozitivne« posljedice iseljavanja poput smanjenja opće stope nezaposlenosti, dugoročne su posljedice iseljavanja u većini slučajeva antonim pozitivnome.

Osim izravnog gubitka ljudskog kapitala koji se u 21. stoljeću smatra jednim od najvažnijih izvora gospodarskog rasta i razvoja (Bejaković, 2014; Tica, i Đukec, 2008), poremećaji na tržištu rada poput

¹² Slijedeći metodologiju Državnog zavoda za statistiku u potonje su podatke uključeni i 19-godišnjaci.

Tab. 3. Broj i udio iseljenih po županijama 2017. godine.

Izvor: Državni zavod za statistiku, Procjene stanovništva Republike Hrvatske 2017. godine (Procjena ukupnog stanovništva Republike Hrvatske po županijama sredinom godine od 2013. do 2017.), Migracije stanovništva Republike Hrvatske u 2017. (Vanjska migracija stanovništva po županijama), prilagođeni izračun autora

Županija	Procjena broja stanovnika 2017.	Broj iseljenih u 2017.	Udio u ukupnom br. iseljenih 2017. (u%)	Udio u ukupnom broju iseljenih obzirom na br. stan. županije (u ‰)
Republika Hrvatska	4 124 531	47 352	-	11,5
Zagrebačka	311 416	3 201	6,7	10,3
Krapinsko-zagorska	126 334	593	1,3	4,7
Sisačko-moslavačka	152 546	3 211	6,8	21
Karlovačka	118 263	1 194	2,5	10,1
Varaždinska	168 560	1 346	2,8	8
Koprivničko-križevačka	109 137	989	2,1	9,1
Bjelovarsko-bilogorska	109 822	1 015	2,1	9,2
Primorsko-goranska	286 667	2 962	6,3	10,3
Ličko-senjska	45 943	608	1,3	13,2
Virovitičko podravska	77 086	1 322	2,8	17,1
Požeško-slavonska	69 583	1 564	3,3	22,5
Brodsko-posavska	143 827	3 271	6,9	22,7
Zadarska	168 672	1 367	2,9	8,1
Osječko-baranjska	283 035	5 094	10,8	18
Šibensko-kninska	101 436	1 199	2,5	11,8
Vukovarsko-srijemska	159 213	5 091	10,8	32
Splitsko-dalmatinska	449 610	2 992	6,3	6,7
Istarska	208 229	1 543	3,3	7,4
Dubrovačko-neretvanska	121 381	788	1,7	6,5
Međimurska	110 999	1 187	2,5	10,7
Grad Zagreb	802 762	6 814	14,4	8,5

destabilizacije baze i strukture radne snage, smanjenja broja i udjela radno sposobnog stanovništva, i smanjenja gospodarske produktivnosti i bruto društvenog proizvoda posljedice su koje u mnogome destabiliziraju sve osnovne sustave Republike Hrvatske. Osim poremećaja u radnom, mirovinskom¹³ i zdravstvenom sustavu, brojne su posljedice vidljive i u obrazovnom sustavu po smanjenju broja djece na svim razinama odgojno-obrazovnog procesa; predškolskoj, osnovnoškolskoj¹⁴ i srednjoškolskoj, a to posljedično rezultira i smanjenjem broja razrednih odjela, zatvaranjem škola u manjim i udaljenijim sredinama, smanjenjem potrebe za stručnim odgajateljskim i obrazovnim kadrom itd. Neupitne su posljedice iseljavanja i kada je riječ o visokoobrazovanim osobama čije troškove studiranja uglavnom financira Hrvatska, a isti kasnije odlaze na rad najčešće u daleko razvijenije zapadne zemlje (»brain drain«, Bjelajac, 2007; Čavrak, 2014).

¹³ Sve intenzivnije iseljavanje mladog i radno sposobnog stanovništva dodatno pridonosi procesu starenja stanovništva i na taj način stvara snažan pritisak na izdrživost mirovinskog sustava (Družić, Beg i Raguž Krištić, 2016; Nestić, 2008); dok je 80-ih Hrvatska imala četiri radnika na jednog umirovljenika, danas je taj omjer gotovo izjednačen.

¹⁴ Usporedba podataka Državnog zavoda za statistiku pokazuje kako je broj učenika osnovnih škola u školskoj godini 2006./2007. s 380 777 u školskoj godini 2016./2017. smanjen na 318 173 (Osnovne škole, kraj šk. g. 2006./2007. i početak šk. g. 2007./2008.; Osnovne škole, kraj šk. g. 2016./2017. i početak šk. g. 2017./2018., Statistička priopćenja, Državni zavod za statistiku). Iako je spomenuto smanjenje dijelom posljedica smanjenja nataliteta u Hrvatskoj, intenzivno iseljavanje iz Hrvatske posljednjih godina tome primarno pridonosi.

Osim brojnih navedenih negativnih posljedica iseljavanja, ne mogu se izostaviti malobrojne pozitivne koje se očituju u tzv. »povratnim efektima«. Jedna od njih vezana je uz dotok novca i novčanih doznaka (Penava, 2011) koje ulaze u Hrvatsku od iseljenika na privremenom, odnosno trajnom boravku/radu u inozemstvu.¹⁵ Osim toga, pozitivne se posljedice mogu sagledati i u okviru razvoja potencijala u socijalnom, kulturnom, tehnološkom, inovacijskom itd. kapitalu koji iseljenici stječu izvan granica svoje zemlje, a kasnije transferiraju, investiraju i primjenjuju u zemlji porijekla, bez obzira planiraju li se vratiti u Hrvatsku ili ostati u iseljeništvu. Potonje je posebno važno obzirom na suvremene globalizacijske procese koji utječu na sve učestalije stvaranje transnacionalnih socijalnih prostora¹⁶ u kojima djeluje sve veći broj transmigranata. Osim toga, pojedine studije pronalaze i pozitivne učinke emigracije na kvalitetu vladanja, smanjenje korupcije i etničke diskriminacije (Čavrak, 2014 prema Docquier i Rapoport, 2009). Iseljeništvu se na taj način ne mora nužno shvaćati kao gubitak (ukoliko se razvije nacionalna strategija s ciljem poticanja mobilnosti), već kao resurs koji stječe nova znanja, iskustva i socijalni i financijski kapital i na taj način pomaže razvoj domicilne zemlje (Župarić-Iljić, 2016).

Bez obzira na pozitivne učinke iseljavanja, gubitkom demografske osnove i odljevom najkvalitetnijeg ljudskog resursa (radne snage) razvojna bi se politika trebala temeljiti i usklađivati prije svega prema demografskom potencijalu i negativnim učincima intenzivnog iseljavanja.

5. STANOVNIŠTVO KAO TEMELJ SIGURNOSTI

Zahvaljujući svom specifičnom geopolitičkom i geoprometnom položaju na kontaktnom području važnih europskih geografskih sastavnica te kao posljedica relativno burnih povijesno-političkih i društvenih događaja i procesa, hrvatski je državni prostor već duži niz stoljeća »otvoreno migracijsko područje« (Čizmić i Živić, 2005), a takav je i danas.

Tab. 4. Vanjska migracija stanovništva po županijama 2017. godine.

Županija	Broj doseljenih	Broj iseljenih	Migracijski saldo
Republika Hrvatska	15 553	47 352	-31 799
Zagrebačka	830	3 201	-2 371
Krapinsko-zagorska	192	593	-401
Sisačko-moslavačka	502	3 211	-2 790
Karlovačka	421	1 194	-773
Varaždinska	343	1 346	-1 003
Koprivničko-križevačka	185	989	-804
Bjelovarsko-bilogorska	162	1 015	-853
Primorsko-goranska	1 479	2 962	-1 483
Ličko-senjska	178	608	-430
Virovitičko podravska	167	1 322	-1 155
Požeško-slavonska	166	1 564	-1 398
Brodsko-posavska	348	3 271	-2 923
Zadarska	732	1 367	-635
Osječko-baranjska	598	5 094	-4 496
Šibensko-kninska	487	1 199	-712
Vukovarsko-srijemska	447	5 091	-4 644
Splitsko-dalmatinska	1 984	2 992	-1 008
Istarska	1 859	1 543	316
Dubrovačko-neretvanska	555	788	-233
Međimurska	203	1 187	-984
Grad Zagreb	3 715	6 814	-3 099

Izvor: Državni zavod za statistiku, Migracije stanovništva Republike Hrvatske u 2017. (Vanjska migracija stanovništva po županijama), prilagođeni izračun autora

¹⁵ Iako se novčane doznake iz inozemstva bilježe u milijardama kuna i kratkoročno imaju pozitivan učinak na BDP, dugoročni je efekt priljeva sredstava s jedne, a gubitka ljudi (radne snage) s druge strane zasigurno negativan (smanjenje potencijalne stope rasta BDP-a, sve nezavidniji demografski trendovi, pritisak na mirovinski i zdravstveni sustav, izostanak potencijalnih novih investicija...).

¹⁶ Objašnjenje *transnacionalne paradigme* vidjeti u poglavlju *Teorijsko-metodološke postavke migracija*.

Negativan migracijski saldo s inozemstvom koji Hrvatsku obilježava već deset godina i silina iseljavanja u posljednjih nekoliko godina dovode do postupnog praznjenja hrvatskog nacionalnog prostora, a posebno intenzivno pojedinih njezinih osjetljivih područja. Činjenica koja Hrvatskoj nikako ne ide u prilog je intenziviranje hrvatskog egzodusa u uvjetima velike migracijske krize i kretanja brojnog stanovništva iz Sjeverne Afrike i Bliskog istoka prema Europi; jer u svaki prostor koji se prazni postupno i s vremenom migrira novo stanovništvo. Riječ je zapravo o supstituciji stanovništva koja u recentnom razdoblju predstavlja najveću opasnost za identitetski opstanak Hrvatske (Šterc i Komušanac, 2012).

Donedavno dominantno ekonomski motivirane migracije iz sjevernoafričkog i bliskoistočnog prostora prema Europi u relativno su kratkom roku potisnute prisilnim s elementima planskih u posve drugoj funkciji i pritom ugrožavajući cijeli europski prostor. Slično današnjim kretanjima stanovništva prema projekcijama UN-a događat će se i u budućnosti jer velik porast broja stanovnika u Aziji i Africi te njihova stalna želja za migriranjem u najbliži razvijeni svijet (uglavnom preko Mediterana) stvorit će izravan sigurnosni problem za cijelu Europu. »Hrvatska je na tom migrantskom putu prema Europi u ne baš povoljnoj situaciji: izvan »Schengena«, populacijski malobrojna, velike dužine granice, gospodarski ne baš stabilna, društveno-politički još uvijek neuređena i s puno neriješenih problema (Šterc i Brekalo, 2017, 37)«

Organiziranost, uređenost, financijske mogućnosti, gospodarska i vojna moć nisu mogle, a neće ni u budućnosti, preusmjeriti ili zaustaviti takvu silinu imigracijskog vala. Plansko usmjeravanje stanovništva postat će novi model destabilizacije, kontrole i osvajanja prostora, a supstitucija novim stanovništvom u toj funkciji i s velikim brojem za posljedicu će vjerojatno imati ratne sukobe. Nijedna zemlja u svijetu neće mirno i bez obrane »gledati« supstituciju domicilnog stanovništva.

Migracijska se sigurnosna prijetnja europskom i hrvatskom prostoru u budućnosti gotovo neće moći izbjeći pa je pitanje samo razumijevanja važnosti problematike i uspostave sigurnosnih sustava prema velikim kretanjima stanovništva (Šterc i Brekalo, 2017). Važnost smislene migracijske politike i postavljanja migracijskog i integracijskog pitanja kao prioritetnog u ovakvim je okolnostima neupitna, a ista je, sudeći prema svemu, puno više od zamišljanja regulacije kretanja stanovništva preko granica, useljavanja i iseljavanja (Barbić, 2014; Božić, 2014).

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Posljednja dva desetljeća 19. stoljeća pa sve do danas u gotovo neprekinutom nizu Hrvatsku su obilježile migracije, koje su ujedno i bitna uvjetnica demografskog, društvenog, gospodarskog i ukupnog razvoja Hrvatske. Uzimajući u obzir brojne demografsko-statističke analize i procjene u spomenutom je razdoblju Hrvatsku napustilo gotovo 3 milijuna stanovnika. Iako je točan broj iseljenika iz Hrvatske teško egzaktno utvrditi prvenstveno radi statističkih ograničenja, brojni demografi ukazuju na to kako je obujam iseljavanja iz Hrvatske gotovo uvijek bio prevladavajući u odnosu na obujam useljavanja. Tek je dodavanjem potencijalnog prirodnog prirasta negativnom migracijskom saldu s inozemstvom moguće doći do procjene kako malobrojna hrvatska populacija zbog iseljavanja ima i znatno veće demografske gubitke. Pritom, svi su veliki iseljenički valovi primarno povezani s gospodarskim krizama i porastom nezaposlenosti, dok recentnom iseljavanju dodatno pridonose politička nestabilnost i neizvjesnost, pravna nesigurnost, nepotizam i slične karakteristike hrvatskog sustava i društva koje među iseljenicima, a posebno onima mlađih dobnih skupina izazivaju osjećaj nepovjerljivosti, beznađa, nesigurnosti... Drugim riječima, brojni su ekonomski i politički čimbenici koji iz dana u dan sve malobrojnije stanovništvo Hrvatske potiču na selidbu izvan granica vlastite zemlje. Prvotno se radi o kratkoročnoj selidbenoj namjeri, koja s vremenom nerijetko poprima trajni karakter, ostavljajući pritom nacionalni prostor sve praznijim, a razvoj zemlje sve upitnijim.

Iako Hrvatska već tradicionalno nosi obilježje iseljeničke zemlje, recentna se iseljavanja razlikuju od ranijih. Ranija su se iseljavanja odvijala uz relativno veliki prirodni kojeg više nema, a suvremeni će se trendovi sudeći prema analizama brojnih demografa nastaviti. Projekcije broja stanovnika Hrvatske do 2031., odnosno 2050. godine (Mišetić, 2008; Mrđen, 2004) predviđaju nastavak negativnih demografskih procesa i produbljivanje populacijske krize u Hrvatskoj. Domicilno stanovništvo u Hrvatskoj

nema više biološki potencijal ni za jednostavnu reprodukciju pa je usporavanje ili pak zaustavljanje negativnih demografskih procesa u potpunosti teško zamisliti bez migracije kao sastavnice ukupnoga kretanja stanovništva. Tek bi promjena intenziteta i smjera vanjskih migracija mogla dati pozitivan pomak negativnim demografskim kretanjima u Hrvatskoj (Mišetić, 2008). Ovakva i slična upozorenja brojnih znanstvenika trebala bi biti dovoljno zabrinjavajuća za promišljanje o smislenoj migracijskoj politici s ciljem ublažavanja svih razvojnih negativnih kretanja u zemlji.

Dokumenti kojim se do sada nastojalo urediti pitanja migracija Hrvatske tzv. *Migracijska politika Republike Hrvatske za 2007./2008. godinu* i *Prijedlog migracijske politike Republike Hrvatske za razdoblje 2013. do 2015. godine* bili su usmjereni, umjesto na viziju strateškog razvoja budućih koristi od migracija, uglavnom na tehnička, regulatorna i statusna pitanja u vezi migracija. Spomenuta su se pitanja odnosila primarno na imigraciju vezanu uz populaciju radnih imigranata te osoba u traženju zaštite i njihova statusa, a tek dijelom i uz hrvatsku dijasporu. Razmatranja negativnog migracijskog salda s inozemstvom koji Hrvatska ima još od 2009. godine ili pitanja zadržavanja stanovništva, posebno u tipičnim emigracijskim regijama Hrvatske, gotovo su zanemarena.

Osnovni problem buduće migracijske politike predstavljat će visoke emigracijske stope iz Hrvatske jer je svako dodatno iseljavanje veliki gubitak ljudskog kapitala i temelj još intenzivnijeg praznjenja prostora te čimbenik koji u pitanje dovodi održivo funkcioniranje osnovnih sustava Republike Hrvatske. Potpuno zaustavljanje procesa iseljavanja nije moguće, međutim od izričite je potrebe strategija koja će poticati ostanak posebno onog obrazovanog i stručnog stanovništva čija će zanimanja u skorijoj budućnosti biti deficitarna. Pored toga, krajnji bi cilj migracijske politike, osim zadržavanja stanovništva, trebao biti zadržavanje stanovništva u mjestu prebivališta u funkciji ravnomjernog regionalnog razvoja zemlje. Naravno, naročitu je pažnju potrebno usmjeriti na povratak hrvatskih iseljenika i useljavanje stanovništva hrvatskog identiteta kroz poticajni program remigracije i imigracije. Također u funkciji ukupnog razvoja i sigurnosti Hrvatske.

Migracijska bi politika, kao uostalom i šira demografska, trebala biti u temelju gospodarskog i svakog drugog razvoja Hrvatske i podignuta na nacionalnu stratešku i sigurnosnu razinu.

POPIS LITERATURE I IZVORA PODATAKA

1. Akrap, A., Strmota, M., Ivanda, K., 2016: Iseljavanje iz Hrvatske od početka 21. stoljeća: uzroci i posljedice, u: *Hrvatska izvan domovine II. Zbornik radova predstavljenih na Drugom hrvatskom iseljeničkom kongresu* (ur. Spota, M i dr.), 01.-03.07.2016., Centar za istraživanje hrvatskog iseljeničtva; Centar za kulturu i informacije Maksimir, Zagreb, 543-551.
2. Aleshkovski, I., Iontsev, V., 2006: Mathematical Models of Migration, u: *Systems Analysis and Modeling of Integrated World Systems* (ur. Livchits, V. N., Tokarev, V. V.), Encyclopedia of Life Support Systems, Ontario, 285-213.
3. Barbić, B., 2014: Useljeničke politike republike Hrvatske u njezinim zakonima i državnim tijelima do 1991. do danas, u: *Zbornik radova Hrvatsko iseljeničtvo i domovina: razvojne perspektive sa međunarodnog godišnjeg znanstveno-stručnog skupa Annales Pilar* (ur. Hornstein Tomić, C., i dr.), 26.-28.05.2011., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 235-247.
4. Bejaković, P., 2014: Obrazovanje, tržište rada i mobilnost radne snage u Hrvatskoj, u: *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju* (ur. Puljiz, V. i dr.), Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 93-117.
5. Bjelajac, S., 2007: Hrvatski »Brain-Drain«, *Informatologija* 40 (4), 314-316.
6. Božić, S., 2014: Hrvatska migracijska politika: od skice prema strategiji, u: *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju* (ur. Puljiz, V. i dr.), Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 285-299.
7. Božić, S., Burić, I., 2005: Migracijski potencijal Hrvatske – mikroanalitički aspekti, *Migracijske i etničke teme* 21 (1-2), 9-33.
8. Brettel, C. B., Hollifield, J. F., 2008: Migration Theory: Talking Across Disciplines, u: *Migration Theory: Talking Across Disciplines* (ur. Brettel, C.B., Hollifield, J. F.), Routledge, New York, London, 1-30.
9. Castles, S. i Miller, P. M. J. (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Palgrave Macmillan.
10. Čavrak, V., 2014: Utjecaj migracija visokoobrazovanih stručnjaka na razvoj Hrvatske, u: *Migracije i razvoj*

- Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju* (ur: Puljiz, V. i dr.), Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 117-131.
11. Čizmić, I., Živić, D., 2005: Vanjske migracije stanovništva Hrvatske – kritički osvrt, u: *Stanovništvo Hrvatske – dosadašnji razvoj i perspektive* (ur. Živić, D. i dr.), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 55-70.
 12. DEASP (Department of Employment Affairs and Social Protection, Ireland)
 13. <http://www.welfare.ie/en/Pages/Personal-Public-Service-Number-Statistics-on-Numbers-Issued.aspx>, 15. 10. 2018.
 14. Družić, I., Beg, M., Raguž Krištić, I., 2016: Starenje stanovništva, migracije i mirovinski sustav, u: *Gospodarstvo Hrvatske* (ur. Obadić, A, Tica, J.), Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 165-201.
 15. Friganović, M., 1989: Migracije kao konstanta geoprostora, *Acta Geographica Croatica* 24 (1), 19-29.
 16. Greenwood, M. J., 2005: Modeling Migration, *Encyclopedia of Social Measurement* 2, 725-734.
 17. Hristoski, I., Sotiroski, K., 2012: Conceptual Data Modelling of Modern Human Migration, *Management Information Systems* 7 (4), 3-12.
 18. King, R., 2012: Geography and Migration Studies: Retrospect and Prospect, *Population, space and place* 18, 134-153.
 19. Klempić Bogadi, S., Lajić, I., 2014: Suvremena migracijska obilježja statističkih jedinica Republike Hrvatske, *Migracijske i etničke teme* 3, 437-477.
 20. Lajić, I., 2002: Hrvatske migracije početkom 21. stoljeća, *Migracijske i etničke teme* 18 (2-3), 135-149.
 21. Lajić, I., 2004: Novi razvoj stanovništva Hrvatske – regularno i neregularno kretanje stanovništva, *Migracijske i etničke teme* 2-3, 171-186.
 22. Lajić, I., 2007: Mehaničko kretanje stanovništva i regionalni razvoj, *Migracijske i etničke teme* 23 (3), 209-223.
 23. Lee, E. S., 1966: A Theory of Migration, *Demography* 3 (1), 47-57.
 24. Massey, D. S. i dr., 1993: Theories of International Migration: A Review and Appraisal, *Population and Development Review* 19 (3), 431-466.
 25. Mesarić Žabčić, R., 2007: Temeljne značajke iseljavanja hrvatskog stanovništva s posebnim naglaskom na iseljavanje u proteklih petnaestak godina, u: *stručni skup (seminar) »Učenje o migracijama i interkulturno obrazovanje«*: predavanje, Zagreb, 23. studenog 2006., Agencija za odgoj i obrazovanje/ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta/ Institut za migracije i narodnosti.
 26. Mesić, M., 2002: Globalizacija migracija, *Migracijske i etničke teme* 18 (1), 7-22.
 27. Mesić, M., 2014: Međunarodne migracije – teorijski pristupi, u: *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju* (ur: Puljiz, V. i dr.), Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 157-175.
 28. Mežnarić, S., 2003: Migracijske aktualnosti: stanje, problemi, perspektive paradigmi istraživanja, *Migracijske i etničke teme* 19 (4), 323-341.
 29. Mežnarić, S., 2014: Novi analitički elementi u promišljanju migracija, u: *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju* (ur: Puljiz, V. i dr.), Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 175-197.
 30. Migracija stanovništva RH u 2008., Državni zavod za statistiku republike Hrvatske, https://www.dzs.hr/Hrv/Publication/2009/7-1-2_1h2009.htm, 22. 9. 2018.
 31. Migracija stanovništva RH u 2012., Državni zavod za statistiku republike Hrvatske, https://www.dzs.hr/hrv_eng/publication/2013/07-01-02_01_2013.htm, 23. 9. 2018.
 32. Migracija stanovništva RH u 2013., Državni zavod za statistiku republike Hrvatske, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/07-01-02_01_2014.htm, 23. 9. 2018.
 33. Migracija stanovništva RH u 2014., Državni zavod za statistiku republike Hrvatske, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/07-01-02_01_2015.htm, 23. 9. 2018.
 34. Migracija stanovništva RH u 2017., Državni zavod za statistiku republike Hrvatske, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-02_01_2018.htm, 22. 9. 2018.
 35. Migracijska politika Republike Hrvatske za 2007./2008. godinu, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_08_83_2613.html, 29. 10. 2018.
 36. Mišetić, R., 2008: Aktualno demografsko stanje i projekcije stanovništva Republike Hrvatske do 2050. godine, u: *Zbornik radova s međunarodne konferencije »Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskoga gospodarstva«*, 19.-20.06.2008., Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 75-85.
 37. Mrđen, S., 2004: Projekcije stanovništva Republike Hrvatske do 2031. godine: mogu li migracije ublažiti buduće negativne demografske trendove?, *Migracijske i etničke teme* 20 (1), 63-78

38. Nejašmić, I., 2014: Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa, *Migracijske i etničke teme* 30 (3), 405-435.
39. Nestić, D., 2008: Starenje stanovništva i financiranje mirovina u Hrvatskoj, u: *Zbornik radova s međunarodne konferencije »Usljenička politika u funkciji razvoja hrvatskoga gospodarstva«*, 19.-20.06.2008., Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 85-97.
40. Osnovne škole, kraj šk. g. 2006./2007. i početak šk. g. 2007./2008., Statističko priopćenje, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>, 21. 10. 2018.
41. Osnovne škole, kraj šk. g. 2016./2017. i početak šk. g. 2017./2018., Statističko priopćenje, Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>, 21. 10. 2018.
42. Penava, M., 2011: Utjecaj migracija na europsko tržište rada, *Ekonomika misao i praksa* 2, 335-362.
43. Peračković, K., Rihtar, S., 2016: Materijalizam kao društvena vrijednost i poticaj namjerama iseljavanja iz Hrvatske, *Migracijske i etničke teme* 32 (3), 295-317.
44. Pokos, N., 2017: Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, *Političke analize* 7 (31), 16-23.
45. Prijedlog migracijske politike Republike Hrvatske za razdoblje 2013. do 2015. godine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_03_27_456.html, 29. 10. 2018.
46. Procjene stanovništva Republike Hrvatske 2017. godine, Procjena ukupnog stanovništva Republike Hrvatske po županijama sredinom godine od 2013. do 2017., Statističko priopćenje, Državni zavod za statistiku, https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/07-01-03_01_2018.htm, 27. 10. 2018.
47. Sagynbekova, L., 2016: Theoretical Perspectives on International Migration and Livelihoods, u: *The Impact of International Migration: Process and Contemporary Trends in Kyrgyzstan*, Springer International Publishing, Basel, 9-25.
48. Skupnjak Kapić, S., 2014: Migracije radne snage – globalni i europski trendovi s osvrtom na Hrvatsku, u: *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju* (ur: Puljiz, V. i dr.), Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 217-251.
49. Statistik Austria
50. https://www.statistik.at/wcm/idc/idcplg?IdcService=GET_NATIVE_FILE&RevisionSelectionMethod=LatestReleased&dDocName=076742, 15. 10. 2018.
51. Statistisches Bundesamt, https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendBevoelkerung2010200177004.pdf?__blob=publicationFile, 15. 10. 2018.
52. Šakaja, L., Mesarić, R., 2001: Neke kognitivne pretpostavke migracija iz Hrvatske u druge europske zemlje, *Hrvatski geografski glasnik* 63 (1), 43-64.
53. Šimičević, V., Gogala, M., 2005: Demometrijski migracijski modeli, *Migracijske i etničke teme* 21 (4), 365-378.
54. Šterc, S., Komušanac, M., 2012: Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...?, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 21 (3), 693-713.
55. Šterc, S., Brekalo, M., 2017: Imigracija stanovništva – utopijska (sigurnosna) varijanta demografske revitalizacije Europe, *Europa u mijeni, progon i egzodus kao univerzalni problem* (ur. Šarac, I.), Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 27-57.
56. Tica, J., Đukec, D., 2008: Doprinos ljudskog kapitala ekonomskom rastu u Hrvatskoj, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu* 6 (1), 289-301.
57. Wanner, P., Duchêne, J., 2002: Demographic models, u: *Human Resource System Challenge: Population* (ur. Vishnevsky, A. G.), Eolss Publishers, Oxford, 128-162.
58. Wertheimer-Baletić, A., 1999: *Stanovništvo i razvoj*, MATE, Zagreb.
59. Župarić-Ilić, D., 2016: Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju, *Friedrich Ebert Stiftung*, Zagreb.
60. Župarić-Ilić, D., Bara, M., 2014: Unutrašnje i vanjske migracije u Hrvatskoj: povijesni i suvremeni kontekst, u: *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju* (ur: Puljiz, V. i dr.), Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 197-213.

SUMMARY

Demographic problem area of contemporary Croatia considering increased intensity of negative parameters and trends is to a large extent becoming a key issue of development of Croatian society and space. Besides long lasting natural decrease of population, in recent years Croatian soil was marked by increased emigration, increased negative external migration balance and loss of development demographic potential. Scope and spatial allocation of the origin of Croatian migration, negative migration rate with foreign countries and demographic structures of migration contingent are indicators which impose the question of short-term and long-term implications on the overall, and especially socio-economic development of the country. Emigration of young, educated and potentially reproductive population endangers almost all basic systems in the country, necessitating the importance of discussing basic principles related to emigration. Furthermore, intensified exodus from Croatia in conditions of migration crisis and movement of a large number of population from North Africa and the Near East towards Europe expectedly imposes the necessity to discuss migrations from the aspect of safety as well.